

van 24 september 1889' (in het Duits en Engels).

Het gehalte van de bijdragen, die in het Nederlands, Engels, Duits en Frans geschreven zijn, is zeer wisselend: van gedegen specialistisch historisch en theologisch onderzoek tot en met vlot geschreven notities en impressies.

De zeventiende en achttiende eeuw zijn vertegenwoordigd met een tweetal artikelen. De Groningse hoogleraar J. Tans schetst een aantal betrekkingen van de Hollandse Clerezie met het hof van Rome en met de burgerlijke overheid aan het einde van de zeventiende eeuw. Deze betrekkingen leidden tot een versterking van de macht van Rome en tot een reductie van de problematiek tussen Clerezie en katholieken tot het politieke. F. Smit, docent aan het oud-katholiek seminarie, beschrijft een tweetal vredes pogingen tussen Rome en de Clerezie tussen 1784 en 1786. Deze vredes pogingen leidden tot een verslechtering van de verhouding tussen de Clerezie en Rome.

Hoewel de negentiende eeuw in bijna alle artikelen terloops ter sprake komt, hebben de samenstellers van de bundel geen historisch artikel opgenomen dat specifiek handelt over deze periode. Toch is zij belangrijk genoeg geweest: niet alleen voor het ontstaan van oud-katholieke landkerken en het samengaan van deze kerken in de Unie van Utrecht, maar ook voor de ontwikkeling van de Oud-Bisschoppelijke Clerezie in de Noordelijke Nederlanden.

Alleen de Zwitserse hoogleraar K. Stalder belicht, in zijn vergelijking tussen de teksten van de oprichtingsvergadering van de Unie van Utrecht (1889) en de gereviseerde teksten van 1974, de expliciete ecclesiologie en rechtsstructuur in de documenten van 1889.

Juist de negentiende eeuw biedt een aantal interessante perspectieven voor onderzoek. Te denken valt daarbij aan de niet gerealiseerde mogelijkheden van samengaan tussen Clerezie en rooms-katholieken, die gegeven waren met het concordaat van 1827 en aan onderzoek naar de richting van de vroomheid bij de Clerezie. Koning Willem I en Van Maanen droegen de Clerezie een goed hart toe omdat zij een nationale kerk was. Maar in hoeverre was de spiritualiteit van de Clerezie ook anders dan die van de rooms-katholieken?

Freda Dröes

Serta Historica IV. Kerk en samenleving in de negentiende eeuw. Voordrachten van leden van het Gezelschap van christelijke historici in Nederland. VU Boekhandel/Uitgeverij Amsterdam, 1982. f 9.80.

Salie en slemp zijn opwekkende middelen. Althans, ze bevatten drugs. En de bijbehorende conclusie dat Jan Salies en Slimpslampen daarom geen volkomen doorzichtige en voorspelbare persoonlijkheden zijn begint langzamerhand door te dringen. R.W.J.M. Bos en J.J.M. de Meere bijvoorbeeld hebben onlangs betoogd dat de eerste helft van de negentiende eeuw in economisch opzicht geen inktzwarte duisternis was. Zo verschuift ook de waardering voor het culturele peil van Nederland in de late achttiende en de vroege negentiende eeuw geleidelijk. En juist kerkhistorici weten al jaren dat het gebruikelijke recept voor het tot zich nemen van salie: ogen dichtknijpen en neus optrekken, voltooid verleden tijd behoort te zijn.